

KwaZulu-Natal: een sociaal vangnet voor kwetsbare gezinnen

TEKST ARNOUD KLUITERS FOTO'S ARCHIEF WERELDKINDEREN

Zie ze op die warme dag in april eens achter de bal aanrennen, ongeveer tien oma's op een gravelveld met her en der wat gras. Ze vormen twee voetbalteams. De speelsters van de ene ploeg dragen oranje jurken die tot aan de enkels toe reiken en daarboven een geel T-shirt, de tegenstanders zijn gekleed in groen-wit. Sommigen lopen op stevige schoenen, anderen op sandalen of gypsen. Allen dragen een beschermend hoedje tegen de brandende zon.

Wereldkinderen

Ieder kind heeft recht op een thuis. Vanuit dat motto komt Wereldkinderen mondiaal op voor de rechten en het welzijn van kinderen zonder ouderlijke zorg. Doel is te voorkomen dat zij moeten opgroeien buiten de beschermende omgeving van het eigen gezin. Zijn ze hun thuis kwijtgeraakt, dan wordt ingezet op een terugkeer naar de biologische familie of in elk geval een pleeggezin in de eigen gemeenschap. Wereldkinderen ondersteunt projecten in Burkina Faso, Zuid-Afrika, Ethiopië, Kenia, Colombia, Filipijnen, India, China en Thailand. Wereldkinderen werkt daarbij met vier thema's: een sociaal vangnet voor kwetsbare gezinnen, sociaal-economische versterking van gezinnen, terugkeerprogramma's naar de eigen familie en een vervangend thuis in eigen land. De thema's lopen op projectniveau in de praktijk vaak in elkaar over.

Kijk voor meer informatie over de projecten op www.wereldkinderen.nl.

Soepel als in hun jongere jaren zijn deze senioren allang niet meer. Maar wie maalt er om? Luister naar de toeschouwers. Ze dansen, springen en zingen. Zwaaien met vlaggen of maken muziek. Wat een vrolijkheid, wie blijft er dan nog stilstaan? Dan verplaatst de bal zich richting het vijandelijke doel. Eén van de oma's ziet haar kans schoon en trapt het leer in het net. Goal! Het publiek gilt het uit.

Welkom bij de Gogolympics, de jaarlijks terugkerende sportdag in de Vallei van de Duizend Heuvels. Hier strijden sinds 2011 ieder voorjaar ruim duizend plaatselijke gogo's (grootouders in Zulu) om de felbegeerde beker. Deze regio telt verschillende gemeenschappen, welke mag zich straks tot winnaar uitroepen?

Armoede

We bevinden ons in de provincie KwaZulu-Natal, in het oosten van Zuid-Afrika. Sla er een reisgids op na en lees over de ongerepte en bosrijke natuurreservaten en over de Indische Oceaan en de stad Durban op nog geen vijftig kilometer afstand.

Maar er hangt ook een grauwe sluier over KwaZulu-Natal. De hiv/aids-pandemie die een kwart eeuw geleden Zuid-Afrika trof, hield vooral hier huis. Aanleiding voor de plaatselijke Hillcrest Methodist Church om in 1990 het Hillcrest Aids Centre (HACT) op te richten. Deze ngo bond niet alleen de strijd aan tegen hiv en aids, maar ook tegen andere, diep verankerde problemen. Zo is de armoede hier wijdverspreid, de opleidingsgraad laag en zijn het schoolverzuim en de werkloosheid hoog.

Bovendien is de samenleving er traditioneel patriarchaal: mannen zijn dominant, vrouwen ondergeschikt. Polygamie is er geen uitzondering, evenmin als lichamelijk en seksueel geweld. Zo'n tachtig procent van

de vrouwen is al voor haar 24^e zwanger. Al tijdens of na de zwangerschap kunnen kinderen van met hiv besmette moeders ook dit virus oplopen, waarna het zich verder kan verspreiden.

In 2017 telde het land circa zeven miljoen Zuid-Afrikanen met hiv/aids, waarvan een groot deel in KwaZulu-Natal: liefst 40 procent van de inwoners is er besmet met hiv. Een kwart van de tweeduizend Zuid-Afrikaanse adolescenten die wekelijks besmet raken, is afkomstig uit deze provincie. Ook de meeste van de 1,8 miljoen aids-weeskinderen wonen hier.

Veel ouders stierven jong. Niet alleen als gevolg van ziektes, maar ook door geweld of overmatig druggebruik. Of ze verlieten de regio op zoek naar werk in stedelijke gebieden. Zo is een tussenliggende generatie weggeslagen en dreig(d)en de kinderen op straat te belanden. Het zijn met name de oma's, de zogenoemde gogo's, die zich over hen ontfermen.

Helpende oma's

Zij willen er vanzelfsprekend alles aan doen om hun kleinkinderen te helpen. Maar dat is niet eenvoudig. Velen zijn ongeletterd en moeten het zien te rooien met een krap pensioentje. Tel daarbij op dat veel gogo's destijds zelf hiv-besmet waren tijdens de eigen zwangerschap.

Daar blijft het niet bij. De meesten hebben geen idee hoe te communiceren met hun hiv-kleinkinderen. Hoe verzorg je hen? Hoe help je ze een gezond leven te leiden? Hoe begeleid je een puberend kleinkind in een tijd die heel anders is? Hoe leer je hem of haar omgaan met social media? De vrouwen lopen niet alleen tegen financiële, maar ook tegen emotionele en psychische drempels op.

HACT boekt sinds de jaren negentig stapsgewijs vooruitgang, ook al is de situatie er volgens Patricia Nieu-

wenhuisen, projectcoördinator bij Wereldkinderen, nog altijd 'stabiel slecht'. Ze constateert ook hoe het de ngo lukt op steeds bredere schaal steun en voorlichting te bieden aan kwetsbare mensen en families die met hiv en aids in aanraking zijn gekomen. Alles wordt in het werk gesteld om de generatiekloof te overbruggen.

Hoe dat er in de praktijk uit ziet, zagen Ingrid Levert en Ellen ten Bloemendal afgelopen voorjaar. Op zoek naar een nieuw te ondersteunen project, wilden ze namens Wereldkinderen meer te weten komen over de ontwikkelingen in de Vallei van de Duizend Heuvels, waar veel gemeenschappen afgezonderd van Durban leven. Veel valleibewoners zijn nog nooit in die stad geweest.

Kijk hier rond en je treft er ook souvenirwinkeltjes aan en goedverzorgde moestuintjes. Er staat een modern medisch centrum met 24 bedden. Of wat te denken van enkele kleine schooltjes en een pizzeria, die zijn gebouwd met stenen die de grootmoeders eigenhandig uit klei hebben gebakken.

"We hebben het gebied ervaren als een bruisend centrum", kijkt Levert enthousiast terug. "HACT bedruipt zich voor een groot deel zelf. Ongeveer een derde van hun budget is afkomstig uit eigen inkomsten. Plantjes uit de groentetuinen worden doorverkocht. Kralen en stofjes koopt de ngo grootschalig in en worden tegen een lage prijs aan de bewoners doorverkocht.

Zij maken hiervan kleding en sieraden en verkopen die tot in het buitenland toe aan (souvenir)winkeltjes. Zo genereren ze hun eigen inkomsten waarmee ze hun kleinkinderen helpen, door bijvoorbeeld schooluniformen en -boeken aan te schaffen en medische kosten te betalen."

Hechte organisatie

Achter dit alles zit een hechte organisatie, bestaande uit 130 betaalde medewerkers en veertig vrijwilligers. Verder ontvangt HACT subsidies en donaties uit binnen- en buitenland. Dankzij dit soort giften is een sterke basis gelegd om de kwetsbare groepen structureel te kunnen faciliteren.

Directeur Candice Davidson: "In acht gemeenschappen voeren we momenteel ons programma uit. Hier bevinden zich namelijk de meeste gogo's en onze veldwerkers. We streven ernaar meer gemeenschappen te helpen, maar daar is eerst meer personeel en andere aanvullende ondersteuning voor nodig. Bovendien bedekt het gebied een groot en glooiend oppervlak: niet iedereen is even goed te bereiken."

In deze gemeenschappen beschikt HACT over 61 zogeheten

'We leren hen bijvoorbeeld hoe de opvoeding van hun (klein)kinderen ter hand te nemen'

support groups, een aantal dat nog steeds toeneemt. "We benaderen de mensen op straat en in kerken en streven ernaar hen zelfstandiger en zelfbewuster te maken. We leren hen bijvoorbeeld hoe de opvoeding van hun (klein)kinderen ter hand te nemen en hoe inkomsten te genereren uit weinig tot niets. Hoe meer vertrouwen te krijgen en hoe mondiger te worden."

► Lees verder op pagina 24

Iedere groep heeft een cursusleider of gesprekshoofd en bestaat uit ongeveer vijftien tot twintig deelnemers. In de ene groep leren deelnemers hoe ze een bedrijfje opzetten, bijvoorbeeld een groentetuin. In een andere worden vrouwen uitgenodigd om in openheid en vertrouwen met jongeren te praten over seksualiteit en veilig vrijen. En niet alleen wordt gediscussieerd over de eigen traditionele positie als vrouw, ook krijgen ze vaardigheden mee om in een modernere wereld meer voor zichzelf op te komen.

Davidson: "We vertellen over het vertragen van de eerste seksuele contacten en over het verkleinen van het risico op hiv-besmetting. We informeren hen over

'Nu verkoop ik groenten en sieraden. Van het verdiende geld koop ik eten en betaal het schoolgeld van mijn kleinkinderen'

vroege zwangerschap en seksueel misbruik. Maar ook over gemeenschapszin, hechtheid en supervisie. We leren ze nadenken en praten over de uitdagingen van vandaag."

Sinds vorig jaar zoekt HACT nog bewuster de dialoog met de mannen op: ze zijn gestart met een pilotproject voor grootvaders. "Ook hen proberen we handvatten mee te geven over de positie van man en vrouw, hoe zij de samenleving kunnen versterken als ze zich leren aan te passen. Ze reageren hier heel positief op en zien hoe conflicten en problemen vermeden kunnen worden."

FOTO: ALAN BLACKMAN

Speciale aandacht is er voor gezondheid en bewegen. Davidson slaat de brug naar de Gogolympics. Hier tonen de honderden gogo's het resultaat van hun bal-, spel- en gymnastiekkunsten die ze wekelijks in hun eigen gemeenschap beoefenen. "Veel inwoners zijn zwaarlijvig. Een goede gezondheid en conditie van de oma's is van groot belang om zo ook de kleinkinderen vooruit te kunnen helpen."

De 55-jarige Sebenzani Mbanda kan erover meepraten. Na het overlijden van haar echtgenoot in 2011 bleef ze met vier werkloze kinderen en vijf kleinkinderen achter in een uit drie kamers bestaand huisje. "Wat een zware tijd was dat. Ik had veel verdriet en stress, want hoe moet ik iedereen voeden en helpen? Ik was nog te jong voor een pensioen, waar haalde ik voortaan het geld vandaan?"

Ze werd opgenomen in een groentetuin- en kralengroepje en leefde op dankzij de steun van andere gogo's. "Nu verkoop ik groenten en sieraden. Van het verdiende geld koop ik eten en betaal het schoolgeld van mijn kleinkinderen. Ook ben ik bij een sportgroepje gegaan waar af en toe een verpleegkundige langskomt. Ik ging me steeds fitter voelen, en kreeg medicijnen tegen mijn hoge bloeddruk en terugkerende hoofdpijnen. Die klachten heb ik nu niet meer."

Wereldkinderen was er na het bezoek aan KwaZulu-Natal snel uit. "Het gogo-project is indrukwekkend, bovendien is de organisatie een sterke partner voor ons. HACT ontvangt steun van ziekenhuizen, bedrijven en lokale overheden. Zo kunnen de grootmoeders en -vaders de opvoeding van hun (wees geworden) kleinkinderen volhouden", zegt Nieuwenhuizen.

"De Gogolympics zijn een geweldig visitekaartje. Ze krijgen veel media-aandacht, dit zet de ngo nog beter op de kaart. Wereldkinderen steunt de support groups van het gogo-project voor in elk geval twee jaar met in totaal 30.000 euro. De missie om kwetsbare gezinnen bijeen te houden past namelijk goed bij onze visie. Met dit geld ondersteunen we in zes gemeenschappen vierhonderd kinderen met een verhoogd risico, achthonderd oma's en veertig opa's. Uiteindelijk is het de bedoeling dat 3200 weeskinderen en andere kwetsbare jongeren tot 19 jaar bij hun familie blijven wonen. Zo wordt voorkomen dat ze in opvanghuizen of op straat terechtkomen." ■

Medisch

Marina Keessen

HET ONDERZOEK VAN DE KINDERARTS:

HEPATITIS B

Het percentage kinderen met een aandoening dat ter adoptie wordt aangeboden, neemt toe. Om te kunnen bepalen wat er aan de hand is, beoordeelt kinderarts Marina Keessen de dossiers. Ditmaal vertelt zij over hepatitis B, wereldwijd een van de meest voorkomende ziekten.

Hepatitis B wordt veroorzaakt door het gelijknamige virus en kan een ontsteking aan de lever veroorzaken. Wereldwijd is het een van de meest voorkomende ziekten, met name in India en China. Het virus bevindt zich in lichaamsvocht zoals bloed, sperma, voorvocht en vaginaal vocht en is alleen via dit vocht besmettelijk voor andere mensen.

De grootste kans op besmetting is die van de virusdragende moeder naar haar kind. Dit heet een verticale overdracht: van de ene op de volgende generatie. Bij een hepatitis B-positieve moeder is de kans dat haar kind hepatitis B krijgt wisselend. Dit hangt af van de hoeveelheid virus en van de besmettelijkheid van de moeder.

De besmetting van het kind gebeurt vooral tijdens de bevalling (70 procent). Maar ook tijdens de zwangerschap kan de hepatitis B-positieve moeder het virus al overdragen.

Minder vaak komt het voor dat het virus horizontaal wordt overgedragen, bijvoorbeeld tussen kinderen onderling in kindertehuizen. Via normaal licha-

melijk contact – zoals een handdruk, omhelzen of een zoen – gebeurt dit niet. Bovendien worden in heel veel kindertehuizen de kinderen tegen hepatitis B gevaccineerd.

Uitingsvormen

Sommige mensen worden ziek na een besmetting. Kinderen die door hun moeder worden geïnfecteerd, vertonen meestal geen ziekteverschijnselen, maar ze kunnen wel ziek worden (4 procent). Na een acute infectie geneest ongeveer 90 tot 95 procent van de patiënten hier volledig van en is vervolgens immuun voor hepatitis B-infectie. Ze kunnen andere mensen er dan ook niet meer mee niet meer besmetten.

De overige 5 tot 10 procent van de patiënten geneest niet, er ontstaat een chronische infectie. Hier bestaan twee varianten van: een actieve en een inactieve. Bij een chronische actieve infectie is de kans groot dat na tien tot twintig jaar leverproblemen ontstaan, zoals verlittekening van de lever (levercirrose) of leverkanker. Bij de inactieve vorm is deze kans veel kleiner, er is dan sowieso weinig ziekteactiviteit. In beide gevallen ben je wel besmettelijk, al ben je dit bij de chronisch inactieve vorm minder dan bij de actieve vorm.

Bij 90 procent van de nog maar net geboren en door hun moeder besmette baby's ontstaat een chronische infectie. Veel van deze kinderen ontwikkelen een chronische inactieve hepatitis B,

een klein deel een chronische actieve vorm. Bij 10 procent geneest de ziekte alsnog spontaan. In enkele gevallen kan een chronische inactieve vorm overgaan in een chronische actieve vorm.

Vaccineren

De meeste besmette kinderen merken hier weinig van en leven lang en gelukkig. Bij de andere kinderen is de ziekte nadrukkelijker aanwezig en speelt dit in het dagelijks leven een grotere rol. Alle gezinsleden moeten zich bewust zijn van de besmettelijkheid van de ziekte, maar vaccinatie beschermt tegen de overdracht van de ziekte. Sinds 2011 worden alle kinderen in Nederland gevaccineerd in het Rijksvaccinatieprogramma.

Natuurlijk is er onzekerheid over de toekomst van een adoptiekind met een chronische hepatitis B. Maar bedenk dat er ziekte-onderdrukkende medicijnen bestaan en dat de toekomst wat dit betreft zeer waarschijnlijk meer mogelijkheden biedt. Al kan niemand garanderen dat er later geen problemen optreden. Wel denk ik dat onze maatschappij het kind veel meer kansen biedt dan het land van herkomst. Al bij aankomst in Nederland behoort bij alle kinderen een adoptie-evaluatie plaats te vinden en een bloedonderzoek naar hepatitis B. Bij een positieve uitslag volgt een maag-, darm- en leverarts het kind daarna verder. ■

Marina Keessen is gepensioneerd kinderarts en werkte tot 2017 in het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis in Amsterdam. Zij werkt momenteel als medisch adviseur intensief samen met Wereldkinderen en bekijkt dossiers van adoptiekinderen. Wilt u een vraag stellen aan Marina Keessen op medisch gebied? Mailt u dan naar redactie@wereldkinderen.nl.